

Inleiding

Zelfs een kind weet het: daar waar waanzin is, is ook rede; en daar waar de rede is, is de waanzin niet ver weg. Want redelijkheid en waanzinnigheid: ze bestaan pas in relatie tot elkaar. Maar afgezien van de onmogelijkheid precies te definiëren wat waanzin inhoudt, is de relatie tussen waanzin en de rede natuurlijk wel vele malen complexer dan die tussen twee eenvoudige tegengestelden. Wie durft bijvoorbeeld nog vol te houden dat *in* bepaalde vormen van waanzin geen redelijkheid zit? ; en wie kan tegenwoordig nog ontkennen dat geesteszieken verbijsterende vormen van logica bezitten of dat consequent doorgevoerde redelijkheid leidt tot krankzinnige situaties? Neem nu bijvoorbeeld de atomaire wapenwedloop. Wie kan daar aangeven waar de redelijkheid begint en waar de waanzin eindigt? Waanzin staat, met andere woorden, niet slechts tegenover de rede, waanzin zit ook *in* de rede en rede zit ook *in* de waanzin.

Voor de redactie van *Groniek* in ieder geval genoeg reden om haar hoofd eens in deze schemerzone tussen waanzinnigheid en redelijkheid te steken. Vooral omdat ook de vorige *Groniek* (thema: 'genialiteit') zich in dit niemandsland ophield. Het nummer dat op dit moment voor u ligt, kan daarom gezien worden als pendant van het 'genialiteit'-nummer. De nummers samen vormen een tweeluik, waarvan de luiken verbonden worden door opvallende overeenkomsten en talrijke mogelijkheden tot vergelijking. Want het is toch niet toevallig dat zowel waanzinnige als geniale mensen naar de periferie van de 'geordende' samenleving verdreven worden? En het is toch niet voor niets dat maar weinig genieën (Van Gogh, Hölderlin, Rousseau of Nietzsche) ontsnappen aan de verwoestende klauwen van de krankzinnigheid?

Hoe dan ook, vooral ook vanuit (cultuur)wetenschappelijke hoek is de laatste decennia veel aandacht besteed aan het fenomeen waanzin en zijn specifieke problematiek. Zeker onder invloed van de tegenwoordig bijkans onvermijdelijke Michel Foucault is de wetenschappelijke belangstelling voor de *outcast*, de waanzinnige en de 'uitgestotene' enorm toegenomen. Foucault stelt immers dat een samenleving zich bij uitstek karakteriseert door hetgeen ze marginaliseert of uitstoot en ongelijk heeft hij daar natuurlijk niet in.

Daarom kan de al eerder geconstateerde problematische relatie tussen maatschappij en waanzinnige als rode draad gelden voor deze *Groniek*. Er komen in de acht artikelen van dit nummer dan ook vele zaken aan de orde die dit spanningsveld tussen uitgestoten individu en samenleving verder af-tasten.

Vragen die in verband daarmee aan de orde komen zijn bijvoorbeeld: Hoe is men in de loop der jaren omgegaan met krankzinnigen? En hoe heeft men de afgelopen jaren getheoretiseerd over behandeling, oorzaken en afbakening van waanzinnigheid? Mogen we *überhaupt* wel spreken over waanzin als iets eenduidigs; of moeten we strict onderscheid maken tussen de begrippen waanzin, geestesziekte, extravagantie en krankzinnigheid? En waar liggen de grenzen dan? Of: valt er iets te zeggen over de personen en groepen die hun eigen 'waanzin' cultiveren, zoals de hofnar, de zot en het

beroemde en veel bestudeerde carnaval? En tenslotte : in welke mate en op welke wijze is een samenleving of cultuur van invloed op het voor 'gek' verklaren van een individu? Allemaal zaken die direct of indirect in deze *Groniek* aan de orde zullen komen.

De filosoof G. Verwey opent dit nummer met een artikel over -zoals hij zelf schrijft-: "de theoretische kaders waarbinnen het psychopathologisch denken heeft plaatsgevonden de afgelopen twee eeuwen". Zijn these hierbij is dat dit psychopathologische denken zich laat structureren tot drie grondpatronen, elk met een bepaald perspectief op waanzin, elk dominant in een bepaalde periode en elk met een specifieke wereldbeschouwing waaraan weer specifieke visies op de verhouding lichaam-geest, de wetenschapsfilosofie en de onderzoeksthema's gekoppeld zijn.

De neerlandicus H. Pleij schrijft (in een prachtig artikel) over de functie en de verschijningsvormen van de zot, de nar en de dorpsgek en over meer collectieve vormen van 'gespeelde' zothed in de overgangperiode van Middeleeuwen naar Moderne Tijd. Zijn conclusie is dat de narren en zotten "een houvast vormden voor een variëteit aan maatschappelijke noden en ambities".

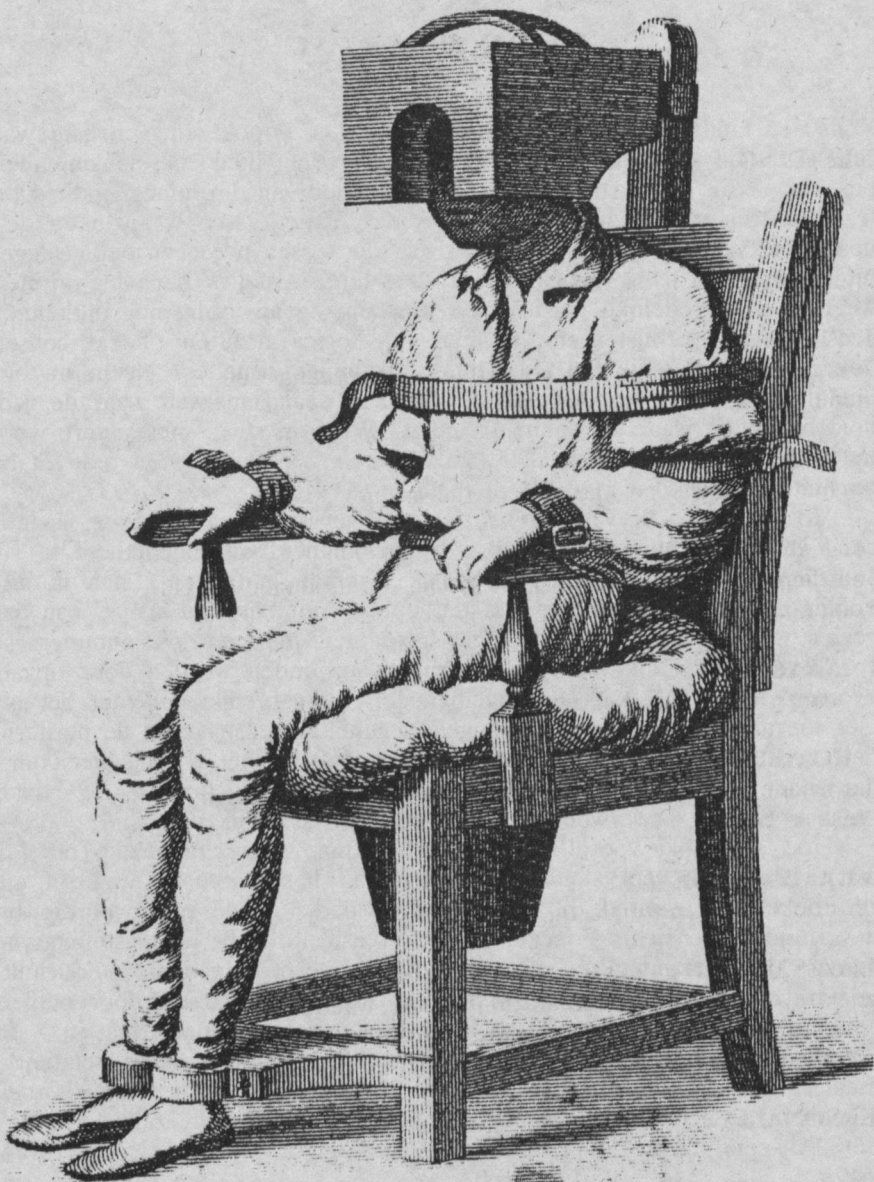
Vervolgens behandelt de eminente Engelse historicus R. Porter tegen de achtergrond van Foucaults 'great confinement'-theorie een deelaspect van deze problematiek. Porter onderzoekt namelijk of de opkomst van het gesticht invloed heeft gehad op visies op krankzinnigheid en therapeutische noties die in de 18^e en 19^e eeuw ontstonden.

De psycholoog/historicus B. van Belzen inventariseert daarna aan de hand van het spanningsveld tussen godsdienst en geestesziekte de belangrijkste visies op waanzin vanaf de oudheid tot op heden. Het artikel laat zich uitstekend lezen als inleiding op de meer detaillistische studies die volgen.

Want werkelijk 'waanzinnige gevallen' worden pas behandeld in de artikelen van H. Israëls, M. Westerhof en C. Homburg. De socioloog H. Israëls bijvoorbeeld schetst het beroemde 'geval' Schreber (1842-1911); het verhaal van een Saksische jurist die krankzinnig werd en het bracht tot de meest geciteerde patiënt in de geschiedenis van de psychiatrie. M. Westerhof (neerlandica) verhaalt vervolgens over de waanzin in de romanliteratuur en over de krankzinnigheid van de Nederlandse schrijver Jan Arends. Waarna de kunsthistorica C. Homburg de biografische schetsen en de *Groniek* afsluit met een artikel over de verbinding tussen genialiteit en waanzin bij kunstenaars in het algemeen en bij Van Gogh in het bijzonder.

Tenslotte richt de filosofe Kampman-Jepkes zich op de denkbeelden van Michel Foucault waarbij de twee voor dit *Groniek*-nummer onmisbare werken van Foucault: *Histoire de la folie* en *Surveiller et punir* voortdurend ter sprake komen.

De redactie wenst u veel leesplezier.

Afb.: Benjamin Rush: ontwerp voor een 'tranquillizer' (1811).